

Giovanni Sartori: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci.*

Esej o multietnické společnosti

Praha, Dokořán 2005, 134 s.

V roce 1989 napsal italský politolog Giovanni Sartori ve čtvrtém čísle časopisu *Government and Opposition*: „Svou současnost vnímám jako čas prohlubujícího se rozporu mezi dobrou společností, kterou hledáme, a způsoby a prostředky jejího dosažení.“ Podle něho se tak děje proto, že si utváříme čím dál tím složitější svět, jemuž méně a méně rozumíme a máme ho pod stále menší mentální kontrolou. V roce 2000, tedy po 11 letech, kdy do Evropy dorazilo hned několik migračních vln a kdy krize amerického *melting pot* a četné diskuse ohledně nově se objevující teorie multikulturalismu obnovily debatu o politické teorii, jejímž ústředním motivem je „dobrá společnost“, se Sartori ke své dříve formulované myšlence vrátil. To když v Miláně vydal v roce 2000 knihu, jejíž překlad „Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti“ se v roce 2005 objevil také v České republice. V úvodu knihy autor podotýká, že k jejímu sepsání včetně čtyřicetistránkového doplňku ho vedl především problém *sui generis* o emigraci z islámských zemí do západních demokracií. Proto v doplňku knihy čteme o analýze islámského fundamentalismu, jehož aktuálnost potvrdil teroristický útok na Manhattan v září roku 2001. V souvislosti se společenskými a politickými systémy a jejich organizačními principy si nejznámější italský politolog, emeritní profesor politologie na univerzitách ve Florencii a New Yorku, klade v útlé publikaci otázku, do jaké míry může pluralitní společnost přijímat přistěhovalce, kteří se neztožňují s jejími organizačními principy, aniž by se sama nerozložila.

Než se analyticky zaměříme na Sartoriho odpovědi na tuto aktuální otázku, k jejímuž rozváznému řešení pomocí *ratia* a nikoli emotivních dojmů vyzývá, ačkoli si je vědom jeho možné nedefinitivnosti, postupujeme podobně jako on a zaměříme pozornost

na pojmosloví z názvu knihy, jemuž jsou věnovány asi dvě třetiny publikace. Kniha pojednává o teorii dobré společnosti, přičemž za dobrou považuje Sartori společnost pluralitní a liberální, tedy otevřenou ve smyslu protikladu otevřené a uzavřené společnosti u Karla Poppera. Míra otevřenosti je těžko měřitelná, a jak správně autor podotýká, záleží na úrovni tolerance jednotlivých zemí, jak se k přistěhovalcům postaví. Jistě by otevřenost neměla vést k sebeustrukci dané společnosti, ať už k její explozi nebo implozi. Otevřená společnost proto není společnost bez hranic, hranice, tedy zákonitosti a organizační principy každé společnosti, jsou důležité, podotýká (a bohužel s ohledem na danou problematiku přistěhovalců dále neprohluhuje) Sartori. Tím, že je otevřená, umožňuje svým příslušníkům dobrovolně vstupovat do několika sdružení zároveň. Členství nesmí být občanům daného pluralitního společenství vnucováno, a pokud jedinci chtějí vstoupit do více těchto skupin, mají být podle Sartoriho dělicí linie mezi nimi (*cleavages*) „neutralizovány a tlumeny“ (tzv. rozložená loajalita). Největším nebezpečím pro politický systém a sociální smír je podle Sartoriho, když v „uzavřených komunitách, vytyčených splývajícími dělicími liniemi, převládá výbojnost a agresivita“ (princip neublížení – *harm principle*, s. 28).

Sartori se v knize bytostně brání některým domněnkám „multikulturalistů“ (o nichž se mnohdy vyjadřuje velmi nevybíravě) o tom, že multikulturalismus – tedy politika, která podporuje etnické a kulturní odlišnosti – představuje jakési pokračování a prohlubování pluralismu. Naopak se snaží v knize vysvětlit, že představa komplementarity pluralismu a multikulturalismu je chybná a že se jedná o dva protikladné pojmy, jež se navzájem vylučují. Pluralismus je podle něj ne realizovatelný bez tolerance. Nejedná se přitom o dva identické pojmy, ale o pojmy vnitřně propojené a lišící se tím, že zatímco tolerance *respektuje* hodnoty jiných, pluralismus *prosazuje* vlastní hodnotu, neboť tvrdí, že rozmanitost a nesouhlasné názory patří k hod-

notám, jež obohacují jedince i jeho politickou obec. Po úvodním všeobecném pojednání o cílech knihy a po dvoustraně o vývoji směřujícím k liberálnědemokratické společnosti se Sartori začíná projevovat jako politolog zabývající se politickými systémy. Pluralismus a sekularizovaná kultura podle něj souvisí se vznikem politických stran coby skupin osob, jež spojuje určitý specifický a členy strany přijímaný princip. Teprve s existencí stran můžeme hovořit o pluralitním *Weltanschauung*, neboť „rozdělení a stranění je mimo rámec pluralismu špatné – značí, že se část staví *proti* celku, což celku škodí.“ (s. 19) Pluralitní systém neuplatňuje „totální nárok“, naopak, „kdo v politickém boji prohraje, může se pokojně vrátit domů“ (s. 26), protože s pluralismem vstoupil do politiky princip mírového střídání moci, v jehož důsledku se ustanovila i pluralitní obec. Sartori se zde snaží vysvětlit, že pluralismus je historický fenomén vyvíjející se v průběhu staletí. Historický vývoj chápání pluralismu (za teoretiky pluralismu označuje Sartori Figgise a Cola) vede od netolerance k toleranci, od tolerance k respektování disentu a konečně k přesvědčení, že rozmanitost představuje hodnotu. Míra autentičnosti pluralitního systému je přímo úměrná míře spjatosti s jeho historickým zázemím. Poměr těchto měr tvoří princip tolerance. Sartori akcentuje na pluralismu rozmanitost, disent, proměnlivost a princip diferenciace, a to nikoli ve smyslu plurální nebo mnohočetný, nýbrž diferencovaný ve smyslu hodnotových představ, a naopak se brání pojetí amerického pluralismu (Bentley) jako prosazování „zájmu“, čímž podle něj pluralismus ztrácí *raison d'être*. Pluralismus podle něho pozitivně hodnotí odlišnosti, „není to ale továrna na odlišnosti“ (*diversity machine*, s. 75).

Zde se dostáváme ke střetu pluralismu s multikulturalismem, který podle Sartoriho nechává v rámci migračních procesů slepě nedotčenou identitu hostů a nedělá nic pro posílení tolerance identity hostitelů. Pluralismus v Sartoriho pojetí je nucen respektovat kulturní rozmanitost, s níž se setkává. Není ovšem nucen ji vytvářet. Multikulturalismus

je – alespoň na tom Sartori trvá – vedle něho agresivním a netolerantním ahistorickým konceptem se separačními tendencemi, a to proto, že předkládá vizi nové společnosti a plánuje její uskutečnění. „Současné je to také producent odlišností – sám je vytváří tím, jak se zasazuje o zviditelnění rozdílů, jejich posílení, a tím i rozhojnění jejich počtu.“ (s. 75) Zatímco pluralismus usiluje o mezikulturní mír, podněcuje multikulturalismus podle Sartoriho nevraživost mezi kulturami. Ukazuje to na příkladu asimilace, častokrát skloňovaného pojmu řady imigračních politik. Pluralismus si asimilaci, tedy „připodobňování“, neklade za svůj cíl, nýbrž usiluje o redukci těchto rozdílů, nikoli ovšem o jejich odstranění, což je Sartoriho cílem pojetí multikulturalismu. Pluralismus se podle něho snaží asimilovat to, co je příliš odlišné, ale zároveň se snaží rozrůžňovat to, co je příliš podobné. Je to tedy v jeho pojetí jakýsi katalyzátor kulturních odlišností, který se je snaží zachovat, a to v nekonfliktní podobě. Sartori na multikulturalismu kritizuje teoretiky propagovanou politiku uznání, přičemž podle něj nejde o politiku *vzájemného* uznání, nýbrž o politiku jakéhosi univerzálního uznání paradoxně bez ohledu na kulturní odlišnosti. „Opakuji: pluralismus je plodem tolerance. Je proto povolán k tomu, aby zneuznal netoleranci, tj. v podstatě kulturní nenávisť, která se dovolává netradiční kulturní nadřazenosti.“ (s. 23) Známy multikulturalista S. Wohlin hovoří o „neopluralismu“, čímž doplňuje koncepci tolerance vůči pluralitě dobrovolných identit J. Locka a tzv. nedobrovolné identity sexuálního a rasového charakteru, které jsou zdrojem diskriminace a z nichž se nelze vymanit. Sartori s Wohlinem ostře polemizuje a podotýká, že ať už se jedná o „dobrovolné“ nebo „nedobrovolné“ identity, nakládá s jejich výskytem pluralismus stejně, tedy s respektem a vzájemným uznáním. Naproti tomu multikulturalismus, který se dovolává kulturního rozostření „a ústí v klanové pojetí kultury, je antipluralitní. I když se tedy takzvaný neopluralismus aplikuje na nové či odlišné okolnosti, nijak není s to kompenzo-